

Kortesiaren azterketa euskarazko bi debatetan¹

ZABALA ALBERDI, Josune
Mintzola Fundazioa

Sarrera data: 2009-07-28

Onartze data: 2009-11-26

¹ “Euskararen jabeakuntza eta irakaskuntza” (9/UPV 00033.130-13614/2001) proiektuan UPV/EHUko HIJE taldeak ikertzaile lanetarako emandako diru-laguntzaren ondorioa da artikulua hau.

Pertsonarteko elkarrekintzetan ahozko hizkuntzaren jokabidea zein den jakin nahiaz gauzatu da ondorengo lana. Ahozko diskurtsoen analisisian baitaratua, hizkuntzaren ikuspegi psikosozialean oinarritua, eta euskarazko debate publikoen azterketei jarraitua (gazteena eta helduena). Pragmatikaren eremuan, hizketa-egintzen teoriarekin abiatu da Kortesiaren Teoriaren aurkezpena (Brown eta Levinson, 1978, 1987; Kerbrat-Orecchioni 1992, 1996, 2005), eta interakzionismo sozio-diskurtsiboarekin (Bronckart, 1996) garatu da gazte eta helduek telebista edo irrati egindako bi debate aztertzeko tresna. Horretan, teoria landu eta corpus-azterketaren emaitzak plazaratu dira, eta ondorio nabarmen batera iritsi gara: euskaraz kortesia estrategien balio eta funtzioak ezberdinak direla gazte eta helduen artean.

Hitz-gakoak: Kortesia, irudia, lurraldea, komunikazio hitzarmena, diskurtsoa, debatea.

Esta investigación pretende analizar e interpretar el comportamiento observado en el lenguaje oral de las interacciones interpersonales. Insertado en el análisis del discurso oral, basado en una perspectiva psicosocial del lenguaje, se han analizado debates públicos en euskera de jóvenes y de adultos. En el campo de la pragmática, se ha partido de la teoría de los actos de lenguaje. Desde la Teoría de la Cortesía (Brown y Levinson, 1978, 1987; Kerbrat-Orecchioni 1992, 1996, 2005) y el interaccionismo sociodiscursivo (Bronckart, 1996) se ha desarrollado la herramienta utilizada para el análisis de dichos debates realizados en radio o televisión. Los resultados del análisis realizado nos llevan a concluir que en las producciones de los jóvenes y adultos el valor y las funciones de las estrategias de cortesía son netamente diferentes.

Palabras clave:

Cortesía, imagen, territorio, contrato comunicativo, discurso, debate.

Cette étude vise à analyser et à interpréter le comportement observé dans le langage oral des interactions interpersonnelles. Inséré dans l'analyse du discours oral, basé sur une perspective psychosociale du langage, on a analysé des débats publics en basque de jeunes et d'adultes. Dans le domaine de la pragmatique, on est parti de la théorie des actes du langage. De la Théorie de la Politesse (Brown et Levinson, 1978, 1987 ; Kerbrat-Orecchioni 1992, 1996, 2005) et l'interactionnisme socio-discursif (Bronckart, 1996), on a développé l'outil utilisé pour l'analyse de ces débats réalisés à la radio ou à la télévision. Les résultats de l'analyse effectuée nous amènent à conclure que dans les productions des jeunes et adultes la valeur et les fonctions des stratégies de politesse sont nettement différentes.

Mots-clés:

Politesse, image, territoire, contrat communicatif, discours, débat.

This research aims to analyse and interpret the behaviour observed in the oral language of interpersonal interactions. Inserted in the oral discourse analysis, based on a psychosocial perspective of language, public debates given by young persons and adults in Basque have been analysed. Pragmatically, we have commenced from the theory of speech actions. From the Politeness Theory (Brown and Levinson, 1978, 1987; Kerbrat-Orecchioni 1992, 1996, 2005) and the socio-discursive interaction (Bronckart, 1996) a tool has been developed which is used for the analysis of these radio or television debates. The results of the analysis lead us to conclude that in the reproductions of young persons and adults the value and the functions of the strategies of politeness are substantially different.

Keywords:

Politeness, image, territory, communicative contract, speech, debate.

Sarrera

“Nolako laguna, halako jarduna” esaerak gonbidatzen gaitu jakitera edozein elkarrekintzatan ondoan dugun lagunak garamatzala hizkuntza-baliabide, -molde edo -tresna jakin batzuk erabiltzera. Izan hitzaldi bat ematen ari garenean, izan debate publiko bateko partaide garenean, lan-bilera batean edo lagunarteko elkarrizketa arrunt batean. “Beste horrek (horiek)”, beraz, eragin egiten du gure ekoizpenen eduki eta jarreran, besteak beste. Esanguratsua da ideia hau ondorengo lerroetan garatuko dena soka horrixek tiraka jaso baita.

Izan ere, komunikazio egoera bakoitzean ezberdin komunikatzen da hiztuna testuinguruak erasanda: ziurtasunez edo ziurgabetasunez jokatu du, zirraratsu ekingo dio bere hitzari, zauri-minez erantzungo du, zeharbidez arituko da erantzun zailtxoren bat eman beharko badu... Eta jokabide horien adierazleak hizkuntzaren bitartez agertzen ditu.

Perpausaren ikuspuntutik harago begiratu behar baina, aipatu duguna hizkuntzan nola agertzen den azaltzeko. Pragmatika modernoak, hain zuzen, pauso batzuk eman ditu komunikazioaren azalpena bestelako begiekin ikuskatzeko, eta ibildaldi horretan, hainbat iturrietatik edanez² eskuratu du komunikazioa pertsonarteko harremanetan, gizartean eta kulturaren ulertzeko modua.

Hizkuntza fenomenoak harreman sozialetan aztertzeko ahalegina da Kortesiaren Teoriak egindako aurrerapena; ulerturik hartu-emanetan onarpen soziala eta banakoaren askatasuna bilatzen ditugula, helburu hori erdiesteko darabiltzagun tresna linguistikoak aurkeztu dizkigu. Zehazki esateko, komunikazioaren hariak etenik izan ez dezan hiztunok darabiltzagun hizkuntz baliabideak zein diren argitu du Kortesiaren Teoriak (Brown eta Levinson, 1978, 1987; Kerbrat-Orecchioni, 1992, 1996, 2005).

² Antropologia linguistikoa (Duranti, 1997), komunikazioaren etnografia (Gumperz eta Hymes, 1964), interakzionismo sinbolikoa (Goffman, 1971), etnometodologia (Garfinkel, 1964), etab.

Ekarpenok adierazgarri zaizkigu arrazoi ugari tarteko: giza harremanetan hiztunok ditugun desio eta beharren gaineko gogoeta egiten da, bere izaera unibertsaletik harago kultura bakoitzak bere-bereak dituen jokabide sozial eta linguistikoak aitortzen zaizkio, eta horiek guztiak hizkuntzan nola islatzen diren aurkezten du.

Bide batez, Kortesiaren Teoria euskararen eremuan aurkezteak aberats gintzakeelako ustean gauzatu da ondorengo lana, eta bi euskarri ditu: batetik, teoria bera azaleratzea, eta bestetik, euskarazko debate publikoetan gazte eta helduek darabiltzaten baliabide hautatuen azterketa erakustea. Jakitea debate publikoetan zertan berdindu eta ezberdintzen diren gazte eta helduak, euskaraz ahozko diskurtsoetan gertatzen denaz geroz eta jantziagoak izan gaitzen.

Idiazabalek eta Larringanek (2003) egindako ikerketez gaindi, euskararen eremuan ez daukagu helduleku gehiegirik, eta umilki, lan honek euskararen ikerketari jakintzaren apur bat eskaini nahi dio.

1. Komunikazioaren alderdi sozial eta indibiduala lankidetzaren hitzarmena eta irudiaren nozioa

Gizakiak hizkuntza darabil bere errealitatea errepresentatzeko, bere behar edo sentimenduak adierazi edo komunikatzeko eta komunikazioaren harira jolas egiteko. Hortik esaten da hizkuntzaren funtzioak hiru direla: funtzio errepresentatzailea, funtzio komunikatiboa eta funtzio ludikoa (Bigas eta Correig, 2000, 44).

Wittgenstein filosofoak esana zuen (1953) hizkuntza erabiltzea haren erabilerari esker ditugun bizitzeko modutan parte hartzea dela, *hizkuntza jokoak* eraikitzeke arau multzoaz jabetzea dela hizkuntza batez jabetzea. Haur txikiak telefonoa eskutan hartzean egiten duena behatu besterik ez dugu aipatua argitzeko. Hitz bakan batzuk ekoizten dituen haurrak sarrera ematen dio elkarriketari, isilune batzuk egingo ditu “norbaiti” entzuten ari zaion itxurak

eginez, gorputz imintzioak eta hotsak egingo ditu “norbaitekin” hizketan balebil bezala... eta telefonoa eskegi aurretik agurtu egiten du “norbait hori”. Bere ingurune hurbilean ikasiak berreraikitzen ditu, hein batean.

Hizkuntzaren alderdi sozialak ez ezik, elkarrekintzan parte hartzen duten pertsonen ezaugarri psikosozialek ere eragiten dute ahozko (edo idatzizko) elkarrekintzan. Pertsonen jarrerak, partaideen jatorriak, pentsamoldeak, euren arteko harremanaz egin duten interpretazioak... Hizkuntzalaritza alorrean ahaztezinak dira, adibidez, komunikazioaren abiapuntu, jarraipen eta amaiera aztertzeko.

Hizkuntzaz mintzatzean, hortaz, bi heldulekutatik ekin diogu: hizkuntzaren izaera sozial eta indibiduala aintzakotzat hartuz.

Baina nola uztartzen dira bi eremuok elkarrekin harremanetan jartzen garenean? Komunikazioak aurrera egin dezan, ezinbesteko dugu –edozein tes-tuinguru dela tarteko– komunikazio hitzarmena adostu eta aurrera eramatea. Halakorik gabe, harremana eten egingo litzateke, hitzaren jarraidura ahitu. Komunikazio arauak eta parte hartzaile bakoitzaren “nor-tasuna” (edo irudia) kontuan hartzen ditugu, besteak beste.

Gune horretantxe hel geniezaioke Kortesiaren Teoriari, *komunikazio hitzarmena* kontzeptuarekin batera. Komunikatzean, partaideek aurrez edo bitartean hartzen dituzten erabaki adostuez eta horien eraginez norberak hautatzen duen jarrera sozial zein linguistikoez jardutea esan nahi du. Hein batean, identitate sozialaz aritzea esan nahi luke hitzarmen komunikatiboak, eta bi ardatz hartzen dira aintzakotzat: ardatz horizontala eta ardatz bertikala (Kerbrat-Orecchioni, 1992).

Ardatz horizontalean, elkarrekintza eraikitzen duten urruntasuna eta hurbiltasuna neurtzen dira. Printzipioz, berdinen arteko ardatza da: elkartekideona, bikotekideona, ikaskideona, lagunona... Ardatz bertikalean, berriz, harreman hierarkiakoa neurtzen da: adin tartearak, estatus profesionalak, klase sozialak edo ezagutza mailak baldintzatua. Horiez gain, gaitasun pertsonalek ere eragiten dute: konpetentzia linguistiko handiagoa, indar handiagoa edo diru gehiago izateak, hainbaten artean.

Izaera edo portaera horien aztarna linguistikoak ez hizkuntzazko -ahots tonua; imintzio edo mugimenduak; begirada; betetzen den espazioa; janzkera, etab.- eta hizkuntzazko -tratamendu forma asimetrikoak; espazio interloku-tiboaren betetze maila; gaien inizatiba eta jarraipena; ekintza mehatxatzaileen erabilera askea, etab.- markatzaileekin ezartzen ditugu. Ardatz hauek guztiak partaide bakoitzak bere buruari jarritako identitate sozialaren arabera ezartzen dira, eta elkarrekintzan alda daitezke, negoziatuz edo gatazkara eramanez.

Ikuspegi sozial horretatik norbanakotasunera egingo dugu, orain, jauzi. Goffman-i (1967, 1971) zor diogun *norberaren eraikuntza sozialera*, hain zuzen.

Ekintza-komunikatiboa sozialki uler daiteke agertoki baten gisan, zeinetan aktore bakoitzak bere pertsonaia interpretatzen duen. Subjektu hitzuna pertsonaiatzat hartzen da, gainerakoekin harremanetan bere burua babesten ari dena. *Norbere burua* eraikuntza soziala izaki, *irudiaren* bitartez (face) agertzen da; elkarrekintza aukera askotarikoetan bakoitzak agertzen duen irudia da hori (Calsamiglia eta Tusón, 2007, 150).

Har dezagun adibidetzat “Ainhoa, X ikastetxeko zuzendaria”. Eskolak ematen ari denean, sozialki ezarri eta onartua den irakaslearen irudia aurkezten du, eta testuinguruak baldintzatuta (ikasleen adina, euren gaitasun eta jarrera, iraskasgaia...) aukera ezberdinak jorratzen ditu bere helburua lortzeko: galderen bidez eskaerak egiten dizkie ikasleei; arreta mantentzeko deiak egiten ditu; ereduak ematen ditu; zoriondu egiten ditu ikasleak... Zuzendari lanetan, berriz, ezberdina da bere rola, beraz, bestelako portaera sozial eta linguistikoak eraikitzen ditu; ezberdin jokatzen du, halaber, lagun artean dagoela... Testuinguru bakoitzean sozialki onartuak diren irudiak lantzen ditu Ainhoak, eta bere buruaz gain, partaideenak ere zaintzen ahalegintzen da komunikazioaren hariak etenik izan ez dezan.

Ikusten denez, kontzeptu dinamikoa da irudiaren nozioa, izate sozialarentzat “objektu sakratu” bat, testuinguru bakoitzean eraldatzen ari dena. Ekintza bera hizkuntzazko nahiz ez-hizkuntzazko adierazleen bidez gauzatu ohi da, eta hauek sinbolikoki jokatzen dute egoera bakoitzean egokien den irudia eraikitzen.

2. Kortesiaren teoria

Brown eta Levinson (1978, 1987) izan ziren Kortesiaren Teorian adierazpiderik osatuena, metodologiarik zurrunena eta aplikaziorako tresnarik egokienak proposatu zituztenak. Haien ekarpenak, ordea, aurrez egindako lanei zor dizkiegu. Goffmanek (1971) ekarri zituen *lurraldea* eta *irudi publikoa* nozioak, adibidez. Grice-n (1967) Lankidetzaren Printzipioen hutsuneei erantzuteko etorri ziren Searle-ren (1969) eta Lakoff-en (1973) Erregelak. Leech-ek (1983), berriz, Kortesia Printzipioak garatu zituen. Aipatu adituen hutsuneak osatuz gorputzu da ikuspegia, eta hauen kritika eraikitzaileetatik datoz ondorengoak ere (Kerbrat-Orecchionirena, 2004, 2005). Oro bat, hizketa-egintzen teorian sus-traiturik guztiak.

Gizabanako guztiok geure irudi publikoa dugulako ideiarekin abiatzen da teoria hau (*face*); guztiok irudia babestu nahi dugula postulatu (*face want*), eta gizarte harremanen funtzionamendu onak eramaten gaituela gainerakoena ere zaintzera (*face work*). *Irudia* nozio metaforikoak bi bereizgarri ditu:

- a) *Irudi negatiboa*: norberarena ulertzen den lurraldea da, edozein gizaki sozialek gorde nahi duen ekintzarako askatasuna.
- b) *Irudi positiboa*: pertsona bakoitzak bere buruarentzat eskatzen duen balio eta estimuari dagokio; onartua sentitzeko beharrari.

Elkarrekintzan badira, ordea, irudi publikoa (bai norberarena, bai beste-rena) arriskuan jartzen duten ekintzak. Irudi publikoaren Aurkako Ekintzak dira (IAEak): aginduak, egozpenak, mehatxuak, adierazpen eta galdera zuzenak, etab. Kasu hauetan, baldin eta irudi publikoa mintzerik nahi ez bada, mehatxuaren potentzialtasuna leuntzea izan ohi da arruntena. Hau da, irudiaren aurkako ekintzaren aurrean, mehatxua arintzen saiatzen gara: eskaera bitartez agintzen dugu, proposamenak eginez kontseiluak eman, kontzesio bidez kontra-argudioak agertu, eskuzabal aurkeztu, eskaintzak egin, etab.

Irudiaren Aurkako Ekintzen balioa neurtzeko, berriz, honako faktore hauek hartzen ditugu aintzat (Brown eta Levinson, 1987):

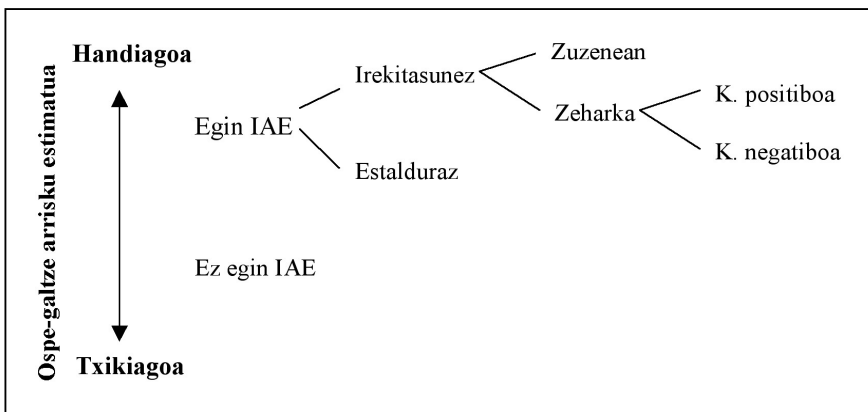
- 1) **Botere erlatiboa (B)**. Solaskideak esatariarekiko duen botere erlatiboari dagokio. Harreman sozialaren dimentsio bertikala da.
- 2) **Distantzia soziala (D)**. Interlokutoreen arteko familiartasun maila eta kontaktua hartzen ditu aintzat. Dimentsio horizontala hartzen du.
- 3) **Gainjartze maila (G)**. Ekintza batek irudi publikoarekiko duen gainjartze maila adierazten du.

Guztiek dute izaera soziala, azkena ere kultura bakoitzak zedarritzen baitu. Faktoreon balioak batuz lortzen da IAEen arrisku potentziala, ondoko formulaz osatua:

$$IAE_x = (B + D + G) \times x$$

Teorian aurrera eginez, irudi publikoa etengabe ari zaio bere nortasunari eusten, eta komunikazioan zenbaterainoko arriskuen aurrean agertzen den, hainbateko estrategiak erabiliko ditu hiztunak elkarrekintza samurtzeko. Hona hemen ospe-galtze arrisku estimatuak neurtuz eraiki litezkeen irudi-lanketa ezberdinak:

I. TAULA
OSPE-GALTZE ARRISKU ESTIMATUA

Brown eta Levinson (1987, 60)

Eskeman agertzen diren estrategiak bost dira:

1. Irekia eta zuzena.
2. Irekia eta zeharkakoa, kortesia positiboarekin.
3. Irekia eta zeharkakoa, kortesia negatiboarekin.
4. Estalia.
5. IAEa saihestea.

Demagun, solaskideak³ zaborrak eraman ditzan nahi duela esatariak. Desio honekin partaideen irudi positiboa eta negatiboa arriskuan jartzen denez -IAE bat gauzatzear dago-, bost bide leuzkake irudia lantzeko. Aurreko eskema aintzat hartuz honakoak lirateke aukerak:

1. *Eraman zaborrak!*
2. *Zaborrak eraman behar ditugu.*
3. *Zuretzat lan handia ez bada, zaborrak eramango zenizkidake?*
4. *Zaborra usaina hartzen ari da.*
5. *Zaborra eramateko eguna da gaur.*

Adibideok testuinguru jakinetan jaso eta ulertu beharko bagenituzke ere, horrela uler litezke: lehenengoan, partaideen irudiak bortxatu egin dira agintera erabiliz (IAE bat gauzatu da). Bigarrenean, irudiaren aurkako mehatxua leuntzeko saiakera egin da 1. pertsona pluralarekin (egin beharriaren erantzukizuna bi partaideei egotzi zaie: agindu duenari eta agindua jaso duenari). Hirugarrenean, irudi negatiboa zaindu nahirik, agindua eskaera bihurtu da galdera eta baldintza erabiliz. Laugarren adibidean, berriz, agindua inplizituki emateko ahalegin bat agertzen da. Eta azkenean, ezin ziurta genezake IA Erik legokeenik, hots, agindurik eman nahi izan denik.

Ikertzaileok gaineratu zuten kortesia negatiboa zela hiztunek gehien erabiltzen zutena. Halaber, jakinarazi zuten kultura edo hizkuntz komunitate ba-

³ *Solaskide terminoa hartzaile, interlokutore, mintzaide edo hizketakide hitzez ordezkatu izan dugu.*

koitzak ezberdin irudikatzen zituela IAEak, beraz, elkarrekintzan agerian ziren arriskuak unibertsalak izaki ere⁴, kortesiaren erabilerak kulturaz kultura ezberdintzen zirela.

Ildo horretatik esan izan da kultura anglosaxoiak lotura zuzenagoa duela kortesia negatiboarekin, eta, aldiz, ekialdeko kulturak, kultura grekoa eta mediterraneoak kortesia positiboaren jardunbidearekin lotu izan dira (Matsumoto, 1989; Sifianou, 1992; Haverkate, 1994). Euskararen alorrean ez da oraindik horrelako ikerketarik egin, beraz, ezin aitor geniezaioke kortesia mota jakin baten izaerarik.

Landu dugun ikuspegia teoria osatuenetakotzat hartua izan bada ere, gizartearen ikuspegi arrunt katastrofista duela leporatu izan zaio, eta Kerbrat-Orecchioniren ekarpenek teoriaren gora-beherak berdindu dituzte.

IAEekin batera *Irudia Indartzeko Ekintzak* (IIEak) ere badirela proposatu du Kerbrat-Orecchionik (1996, 2004). Laudorioak, eskertzeak, desio onen adierazpenak eta zoriontzak dira horrelakoak. Ez dira balizko min jakin bat konpontzeko eraikiak, portaera estimulatuak eta positiboak adierazteko sortuak baino.

Bi kortesia mota deskribatzearekin nahikoa orokortu du teoria: *kortesia negatiboa* (IAEak saihestean edo horietako ekintzaren bat leuntzean datzana) eta *kortesia positiboa* (IIEa eraikitzean oinarritzen dena) ditugu, eta elkarrekintza IAE eta IIEen joan-etorrien adierazpideek osatzen dute. Hona zehaztapenak:

- **Kortesia negatiboa.** IAEak leuntzeko prozedura hauek darabiltza hiztunak: zeharbidezko hitz-egintzak; moduzko denborazko edo pertsonazko desaktualizatzaileak (baldintza; kortesiazko iragana; itzuli inpersonala edo pasiboaren erabilera); prozedura erretorikoak (litotea edo eufemismoa); aitzinako errepertorioari dagozkion kortesia formulak (*eskerrik asko; mesedez; erregutzen dizut; etab.*); elkarrekintza abiatzeko era-

⁴ Ingelesa, Celdada (Mexikoko Yacatán probintziako hizkuntza maia) eta Tamil hizkuntzak alde-ratu, eta ondorioztatu zen Brown eta Levinsonen teoriak ezaugarri unibertsalak zituela irudi publikoaren eta IAEen gaineko lanketaren gaian.

biltzen diren enuntziatuak; konponketa prozedurak (barkamen eta justifikazioak); desarmatzaileak⁵; lausengatzaileak; modalizatzaile edo txiki-garriak; etab.

- **Kortesia positiboa.** IIEak indartzeko, berriz, eskerrak ematea, goraipatzea, konplituak egitea eta gisakoetan oinarritzen da.

Laburbilduz, geure ekinaldietan, testuingurua eta partaideak hartzen ditugu kontuan ezaugarri psikosozialek baldintzatuta. Komunikazio hitzarmena eta kortesia tarteko, badakigu irudien aurkako ekintzen aurrean norberaren eta besteren irudiak zaintzea dagokigula –ekintza mehatxatzailea leuntzea edo irudia indartzea–, eta ekintza horien guztien zantzuak uzten ditugu hizkuntzaren azaleran –hitzezko eta hitzez kanpoko adierazleak–.

Ildo horretatik, debate publikoetan parte hartu duten gazte eta helduek berdin irudikatzen ote dute testuingurua, debatea bera (ekintza sozio-diskurtsibo gisa), irudiaren zaintza, komunikazio hitzarmena? Hizkuntz baliabide berak erabiltzen ote dituzte? Maiztasun berarekin? Helburu bera lortzeko? Balio diskurtsibo bera ote dute erabili dituzten baliabideek? Galderon erantzun bila ekingo diogu hurrengo atalari.

3. Gazte eta helduen debate publikoak: corpusaren azterketa

Bi debate hautatu ditugu azterketa enpirikoa egiteko⁶: helduen debatea (GB: EKO, hemendik aurrera) eta gazteena (HDA: GURASOAK, aurrerantzean). Biek ala biek dituzten ezaugarri komunak honako hauek dira: debatearen generoari dagozkio; testuinguru formalean gauzatzen dira; komunikabideek jaso eta helaraziak dira; moderatzaile batek bideratzen ditu; lau partaide baino gehiagok gauzatzen dute; partaideek elkar ezagutzen dute; hurbileko sentitzen

⁵ Esanahiaren egokitasunaren alde jokatzuz, hemendik aurrera “aurre-hartzaile” deituko diegu.

⁶ Eneritz Garrok bere tesi lanerako bildu eta transkribatuak dira. (Garro, 2007).

dira; gai jakin bat dute eztabaidagai; bertako partaideentzat hurbileko gaiak garatzen dira; eta solaskideak, oro har, helduak dira. Ezberdintasunak, berriz, honako hauek ditugu:

2. TAULA

BI DEBATEEN EZBERDINTASUNAK

	GB: EKO	HDA: GURASOAK
Euskarria	Euskadi Irratia: <i>Goizean behin</i> saioa	Euskal Telebista: <i>Hori da arazoia</i> saioa
Urtea	1999	1997
Iraupena	0:20:00	1:04:00
Gaia	Ekonomia. Asteko gaien errepaso	Gurasoek beti al dute arazoia?
Partaide kopurua	Moderatzailea: 1 Hizlariak: 4	Moderatzailea: 1 Hizlariak: 16
Adina	Ez dakigu	12-14

Partaideak eta euren arteko harremana zuzenean ezagutzen ez baditugu ere, ohar gintezke ardatz horizontala nagusitzen dela elkarrekintzotan: aurrez elkar ezagutzen dute; lanak edo ikasketek batzen dituzte afektiboki; eta uneko egoera formalean gauzatzen dute elkarrekintza. Ardatz bertikalari begira, susma genezake partaideak ezberdin litezkeela gaitasun pertsonaletan, batik bat, konpetentzia linguistiko txiki-handiagoan eta norberaren izaeran.

3.1. Debatearen zedarritzea

Gure aztergaia den testu-moldea argudiozko testua da: debatea. Argudiapen modu bat da, eta ahozko formalen artean, ziurrenik, ezagunena (elkarrizketa-rekin batera). Zehaztasunaren onuran, Idiazabalek eta Larringanek (2001) eta Garrok (2007) landuetatik elikatu gara ondorengo azalpenetarako.

Berbaldi-egintza bat da debatea (Bronckart, 1996). Izan ere, A egoera jakin batetik B egoera berrira iragaten da ekintza-diskurtsiboa, hau da, aurrerapen

diskurtsiboa gauzatzen da, eta bien bitartean, hainbat hizkuntza-egintza sor-tzen dira. Ibilbide horretan, partaideek gai jakin baten gainean eraiki eta aza-leratzen dituzte argudioak, adostasunak zein ezadostasunak agerian jartzen dituzte, argumentatzeko baliabide askotarikoak darabiltzate, etab.

Debateetan garrantzi handikoa da moderatzailearen rola. Oro har, institu-zioaren izenean hitz egiten du, gaiak mahai-gaineratzen ditu, mintzagaien abia-puntua eta amaiera berak ipintzen ditu, hitza eman edo kentzen die parte hartzaileei, eta solaskideen arteko hartu-emanak kudeatzen du. Tertulietan ez bezala, debateetan moderatzaileak ez du iritzirik ematen. Hala, esan liteke de-batea poligestionatua dela, eta gure kasuan, formala.

Debate bateko partaideak bi entzule izan beharko ditu kontuan: batetik, solaskidea (debatean parte hartzen duen hartzailea), eta bestetik, debate ho-rren entzuleria (debatea ikus-entzuten ari den hartzailea). Horrek eragina izango du, besteak beste, maila diskurtsiboan, beraz, hartzaile-tasunari ga-rrantzia emateak badu esanguratasunik.

Izan ere, argumentazioaren helburua da hartzailea norberaren ikuspuntuaren balizkotasunaz konbentzitzea (norberaren ikuspuntua justifikatzea). So-laskideari argudioak mahai-gaineratzea, justifikazioak eraikitzea, bere iritziarekin bat egitea, bere hitza ahotan hartzea... eta gisako eragiketak gau-zatzea esan nahi du. Azken batean, argumentazioaren bitartez komunikazio hitzarmenean mintzaidearekin negoziatzea.

Hiztun norbanako bakoitzak bere ikuspuntuaren zilegitasuna frogatzeko ahaleginak egiten ditu, bere egia onartzekoa dela ziurtatzen ahalegintzen da, eta hein berean, solaskideek onar dezaten saiatzen; hori guztia hartzailearen (hartzaileen) irudia eta bere iritzia (edo argumentua) zainduz.

Ikusmolde honek bete-betean egiten du topo kortesiaren teoriaran garatua-rekin. Larringanek (2002) debatearen ezaugarri orokorrak zehazten dituenean ere ideia hori gaineratzen du: debateko partaideek ezin dute bestearekiko as-katasunez jokatu, solaskideen iritzia eta ikuspuntuak kontuan hartu behar baitituzte. Horren ondorioz, debateko parte hartzailea behartuta dago beste-

ren esanak bere diskurtoan txertatzera, eranstera edo haren harira, beste argumentu batzuk mahai-gaineratzera.

Horrez gainera, debate baten mintzagaia ez da aurrez finkatzen. Komunikazioaren hariak noranzko bat edo bestea har lezake bertan parte hartzen duten hiztunen edo moderatzaileak bideratutako galderaren arabera. Hizketa-gaia elkarerraginean eraikiz doa, eta lankidetzaren printzipioari men eginez partaide guztien irudiak aintzat hartu beharra suertatzen da komunikazioak hutsik egingo ez badu. Irudiaren Aurkako Ekintzak saihestu eta leuntze ahalginean, kortesia estrategia pragmatikoak darabiltza hiztunak izan norberaren irudia babesteko, izan besterena zaintzeko.

3.2. Kortesia-aztarna adierazlearen bilaketa dimentsio enuntziatiboan

Hizketa-egintzen teoriatik abiatuta, dimentsio enuntziatiboan jarriko dugu orain geure arreta⁷, eta kortesia estrategiak behatuko ditugu jakin nahi baitugu debateak –genero den neurrian– zein kortesia estrategia erabiltzea eskatzen duen.

Azterketa-gai dugun corpusa maila enuntziatiboan aztertzeko, halere, *hizketa-egintzetatik enuntziatorako* urratsa eman beharrean gaude. Hizkuntzaren gaineko ikuspegian aurrera eginez, *ekintza-diskurtsibo* gisa ulertzen dugu hizkuntza (Bronckart, 1996) *enuntziatua*, *testua* eta *diskurtsua* gisa ekintzaren forma gisa ulertuz.

Gure corpusak, beraz, testuinguru jakin batean egin den hizkuntza-ekintzaren gauzapean direla ulertzen dugu, eta enuntziatuetan azaleratzen diren aztarna diskurtsibo jakinak –kortesiarekin zerikusia dutenak– behatzea izango da helburu nagusia.

Ondokoak izango dira elementu linguistiko behatuak:

1. Izenordain pertsonalak.
2. Aditz moduak.
3. Modalizatzaileak.

⁷ Nahiz badakigun zeresan handia emango lukeela dimentsio interlokutiboa eta tematikoa zorrotz aztertzeak ere. Calsamiglia eta beste (1997) dira horren adibide garbi.

Corpus-azterketatik ondorioztatu dugunez, hautatuak izan diren baliabideok Irudiaren Aurkako Ekintzak leuntzeko estrategia gisa erabili dira, eta hirurek dute elkarrekiko harreman estua. Elkar-mendekotasunean daudela esan genezake.

3.2.1. Pertsona izenordainen erabilera: deiktikoak

Aipatu dugu testu oro bere esatari eta solaskideen mendekotasun erlazioan gauzatzen dela, beraz, berbaldiaren azterketan garrantzitsua da behatzea nork hitz egiten duen eta nori ari zaion hizketan (Bajtín, 1929; Bally, 1932; Bühler, 1934; Jakobson, 1960).

Benveniste-k (1966) *Subjektuaren eraikuntza psikosialaren* ideiarekin ikuspegi gramatikaletik harago salto egin, eta pertsona izenordainek enuntziazioan zuten funtzioaren berri eman zuen. Ildo horretatik, testuinguruaren berri ematen duten adierazleak erabiltzen ditugu hiztunok, eta horietako adierazle aztertuenak dira deiktikoak. Deixiak testuinguru jakin bateko lurralde partekatua adierazten du (fisikoa, soziokulturala, kognitiboa eta testuala). Elementu deiktikoek denbora eta espazioa antolatzen dituzte, partaideak egoeran lekutzen, baita diskurtsoaren testu elementuak ere. Sei deixi mota zehaztu izan dira ikerketa diskurtsiboetan: *pertsonala, espaziala, denborazkoa, soziala, testuala* eta *moduzkoa*.

Testuinguru jakinean ekoizten den testuak halako edo holako subjektu mota eraikitzea eskatzen du⁸, eta gure corpusean subjektu psikosozialek duten balioa aztertzea dagokigu.

Esan bezala, izenordain pertsonalak diskurtsoaren pertsonen adierazleak dira (enuntziazio unean bertan daudenak eta handik kanpokoak). Pertsona izenordainak eta edutezkoak (posesiboak) ditugu batetik, eta bestetik, pertsona aditz morfemak. Hizketa-ekintza egoeran gauzatzen dira, eta testuinguruak baldintzatzen du hauen erabilera eta zentzua. Nolakoa den partaideek egin

⁸ Subjektu ezberdinak eraikitzen dira, adibidez, lagunarteko elkarriketan edo debate publiko bategan. Gure azterketan, debate publiko izateak baldintzatzen ditu hiztunak subjektu sozial jakinak eraikitzea, hots, debate publikoari zuzenki dagozkionak lantzerantz baldintzatuta daude.

nahi duten erreferentzia mota, halako erabilerak gauzatuko dira ondoko taulan ikusten den bezala⁹:

3. TAULA

PERTSONA IZENORDAINAK

ERREFERENTZIA MOTA	ERABILERAK
INTERLOKUTOREEN ERREFERENTZIARIK EZ	Enuntziatioaren partaideak ezkututzen ditu eta erreferentziako edukian indarra jarri: - 3. p.s. - Eraikuntza inbertsonalak edo pasiboak, agenterik gabeak
AUTO-ERREFERENTZIA (esatariak bere burua agertzen du)	1. p.s. (batik bat, ingurune hurbilean) 2. p.s. (interlokutorea txertatzen du) 3. p.s. / bat (orokortze efektua egiten du) 1. p.p. (lokutorea talde batean kokatzen du) - <i>Modestiazko plurala</i> (lokutoreak talde bateko partaide gisa gauzatzen du ekintza) - <i>Inklusiboa</i> (lokutoreak esataria edo interlokutorea txertatzen du taldean)
ZU-ren AGERPENA (solaskidearen edo interlokutorearen agerpena)	Interlokutorea esplizituki agertzen da testuan: 2. p.s. 2. p.p. <i>Deixi soziala</i> . Tratamendu forma jakinak erabiltzen dira toki batetik bestera: Interlokutorea talde bateko kideztat hartzen da: 2. p.p. Solaskidea eta esataria taldeko kideztat hartzen dira: 3. p.p. Orokortu egiten da: 2. p.s.

Hernandez (1995); Calsamiglia eta Tuson (2007). *Sintesi bat*.

⁹ Hernandez (1995) eta Calsamiglia eta Tuson (2007)-etik ateratako sintesia da taulan ezarria.

Azalpena argitze aldera, adibide garbi bat honakoa izan liteke: esataria “ni” izanik, izenordain mota askotarikoak erabiltzea auto-erreferentzia egiteko. Ikus dezagun zein ezberdintasun dauden ondoko enuntziatuetan (HDA: GURASOAK):

27. XB *baina lotsa alde batera uzten baduzu / gero hobeto sentitzen zara zure* aitekin // *kontatu ostean egiten duzuna / eta hori*

207. AE *gauza bat ondo egiten duzunean ez dizute* esaten eta gero txarto egiten *duzunean / bronka bat de la letxe?*

Bi adibideotan esatariak bere burua agertzen du, ideiak orokortzen ditu eta interlokutorea txertatzen du bere hizketa-ekintzan. Horretarako, 2. p.s. darabil. Ondorengoan, aldiz, interlokutorearen erreferentziarik ez da ageri, baina hemen ere orokortze efektua lortzen du. Oraingoan, 3. p.s. erabilita:

437. MB *bateri gustatzen bajako / eztako gustau behar danari hori*

Azkenean, berriz, solaskideak bere burua argi aurkezten du 1. p.s. darabilela:

340. MA *urte bat? / hori imposible da / ni eskapatu egingo nintzateke / ni / bartzelonara (zarata)*

3.2.2. Aditzaren erabilera: aditz moduak

Brown eta Levinsonen (1987) *desaktualizatzaile* deitzen diete esatariaren eta ekintza mehatxagarriaren artean distantzia ezartzen duten baliabideei. Kerbrat-Orecchionik (1996), aldiz, *prozedura ordezkatzaileetan* txertatu ditu, eta denborazko, moduzko eta pertsonazkoak direla zehaztu:

BALDINTZA edo SUBJUNTIBOA.

- Orri hori hona ekarriko **bazenu...**

- Joan **gaitezen** etxera.

KORTESIAZKO AHALERA.

- Gertura **zenezake** liburu hori?

INPERTSONALIZAZIOA, NOMINALIZAZIOA edo INDEFINITZEA.

- *Arazo hau ez da behar bezala konpondu.*

- *Hemen ezin da erre.*

Bestalde, aditz moduak hizketa-ekintzari ematen dion estatusarekin lotzen dira: aginterak ezarpenezkoa ematen dio; indikatiboak ekintzari edo ekintzen konstatazioari; subjuntiboak planteamendua edo inizatiba konpartitua adierazi nahi du, nahiz batzuetan aginteraren rola ere hartzen duen; ahalerak, berriaz, gaitasuna ordezkutzen du. Gure corpusean ikusiko dugu aditzaren erabilerak zertara daramatzaten hitzunak.

3.2.3. Modalizazioaren erabilera: aditz modalak eta eratorriak

Enuntziatio prozesuan gauzatzen den beste elementu adierazgarri bat da modalizazioa. Fenomeno diskurtsiboa da, eta gauzak esateko *moduaz* dihardugu ekintza honen gainean hitz egitean. Izan ere, hitzunok munduarekiko errepresentazioa egiten dugunean *dictuma* gauzatzen dugu, eta ekintza hori beti egoten da *modus* jakin batekin jantzia. Zer esan nahi dugu horrekin? Gure ekoizpen guztietan *dictuma* eraldatu egiten dugula bi ardatzek baldintzatuta:

- **Lokutorearen eta ekoizten dituen enuntziatuen arteko harremana.** Lokutoreak bere enuntziatuetako edukien gainean hitzezko eta ez-hitzezko adierazpideak eraikitzen ditu -lexiko jakina, izenondo eta aditz ondo batzuk, diskurtso antolatzaileak, gorputz mugimenduak, ahots tonuaren aldaketa...- eta horien bitartez, enuntziatuaren gainean duen jarrera zein den adierazten du. Modalitatea esateko moduarekin uztar genezake, bestela esateko, hitzunak bere enuntziatuekiko jartzen duen asertibitate edo adierazkortasun mailarekin.

Horrelakoetan, hainbat bide hauta daitezke: adierazpenezkoa izatea, harridura adieraztea, zalantzaren berri ematea, aginte jitez ekitea, ziurtasunez jokatzeta, bere balioak zein diren erakustea, adierazkorra izatea, etab.

- **Lokutoreak bere interlokutoreen gainean duen jarrera.** Hitzar-men-komunikatiboan partaideen arteko harremanak zuzenean baldintzatzen ditu hiztunak, eta ondorioz, baita haiek ekoizten dituzten enuntziatuak ere. Nolakoa den berbaldi-ekintza bateko partaideen harremana eta haien irudiak bortxatzeko arriskua, halako baliabideak erabiliko dituzte hiztunek komunikazioaren haria eten ez dadin. Modalizatzaileak ditugu, hain zuzen, baliabide horien adierazgarri garbiak. Kasu honetan ere hiztunek euren enuntziatuak eraldatzen dituzte euskarrion bitartez: aditzondoak, izenondoak, aditz modalak, lexiko jakina...¹⁰

Beraz, lokutoreak bere edukiaren eta interlokutoreen gainean egin dituen irudikapenak modalizatzaileen bitartez adierazten ditu. Garrantzitsua da, orduan, kortesia aztertzean enuntziatuetan zein modalizatzailek parte hartzen duten analizatzea.

Gure corpusetako erabilera modal guztiak aztertzeak luze joko lukeenez, aditz modaletatik eratorriak diren baliabideak ikuskatu ditugu. Honako hauek aztertu dira:

- JAKIN: *ziurra da, jakin badakigunez, ez dakit, agian, ziur asko...*
- BEHAR IZAN: *egin behar da, beharrezkoa da, ezinbestekoa da...*
- NAHI IZAN: *nahi dugu, saiatu gara, desio dugu...*
- AHAL IZAN: *izan liteke, agian, posible da, ezin da...*
- OHITURA IZAN: *beti, inoiz ez, ia beti, ohi, batzuetan, bestetan...*

¹⁰ Modalitatea diskurtsuan aztertua izan da enuntziatzailearen ekintza subjektiboaren zati bezala (Kerbrat-Orecchioni, 1980b; Ducrot, 1980b; Cervoni, 1987; Vion, 1992; Authier, 1995).

4. Corpusaren azterketa

Corpusean aurkitu ditugun estrategia hautatuak antolatu eta sailkaturik bi debateen alderaketa egitea dagokigu atal honetan.

4.1. Pertsona izenordainen erabilera

Helduek norberaren erreferentzia egiten dutenean 1. p.s. edo 1. p.p. erabiltzen dute. Horretan, halere, leuntze estrategiak darabiltzate beti: hala modalizatzailearen bat, nola 1. p.p. inklusiboa. Hona bi adibide argigarri:

1.p.s. aditz modalak lagunduta

57. KU *bueno* / **nik esango nuke** / *ona dala euroa* / *halatxe piskat* / *makal egon dolarrakin* / *ona da* / *e* / *esportadorientzat oso ona da* / *eta nik uste det* / *euskal herrixan asko* / *esportatzen da* / *eta nik ez det uste berri hain ona dala (...)* (GB: EKO)

1.p.p. inklusiboa

108. JG *bai baino* / *ez dago* // *bestela hasi gaitetzke* zenbat jende *erretzen duen* / *edo erretzen dugun* / *orduan horrekin hasten bagara* / *gure osasunarekin* / *ba gauza asko kuestionatu egin behar ditugu* (GB: EKO)

Bestalde, gazte zein helduen testuetan gordetzen dira interlokutoreen irudiak, baina helduenetan askoz gehiagotan. Solaskidearen irudia gordetzean, 3. pertsona singularra gailentzen da, adibide honetan ikusten den bezala:

3. p.s. asertzioetan

106. KU *eta ez dio* hainbeste hainbeste / **horrek** hainbeste *ardura* / *eta nik uste dut hor* / *e::* / **jende** asko / *gehiegi dagola* / *asko zaintzen dula* nola **bera** agertzen **dan bestian** *aurrian* / *e* // *eta jatekuakin da beste beste ibilera bat daka* (GB: EKO)

Gazteek, aldiz, euren burua leundu gabe agertzen dute askotan. Esatariaren irudia modalizatu gabe agertu ohi da, adibide honetan bezalaxe:

1.p.s. modalizatu gabe

13. AE *ba / paulak esan duen hori bai ze da // ze osea (...) / hamar t'erdia arte / hamarrak / ta niri uzten didate / beti / ba / bederatziak / bederatzi t'erdiek // ni ba ez dut ulertzen zergatik izan behar den hori // (...)* (HDA: GURASOAK)

Gazteen argumentazio biderik erabiliena, norberaren esperientziatik abiatutako justifikazioa da, eta esatariaren irudia ageri-agerian uzten da justifikazio orokorrak egiteko. Begira enuntziatuari:

Justifikazioak eta orokortzeak norberaren esperientziatik

22. AE *baina hori xabierrek esaten duena bai / hitz eginez / eta hori // oso ondo dago / baina // osea / ni orain hasten naiz gurasoekin hitz egiten / eta ez dute serioski hartzen ezer // osea / ez dira jartzen serioski nirekin hitz egiten // esan nahi duena da ez dizutela sinesten* (HDA: GURASOAK)

Hizketakidearen irudia agertzen denean, 2. p.s. eta 2. p.p. darabiltzate, batez ere. Ez dute besteren irudia babesten, zuzenean ekintza mehatxagarria bideratzen baitzaio interlokutoreari, ondorengoetan bezalaxe:

2.p.s. balorazioa eginez

455. AE *ba hori konfiantza falta da // ze zuri esaten badizute ia erretzen baduzun ala ez eta zuk ezetz esaten baduzu eta ez badizute sinesten / horrek...* (HDA: GURASOAK)

Galdera zuzenak, asertibitate gabeak

69. ?? *zer uste dozu / zuri esango dotsutela / ala?* (HDA: GURASOAK)

Eta 2. pertsona 1.arekin aurkaritzan ere agertu ohi da eta hura baloratu askotan:

2.p.s. vs. 1.p.s.

181. *Pl zuk ez dozu eukiko / nik badaukat* (HDA: GURASOAK)

Ondoriozta genezake helduek 1. p.p. inklusiboa eta 3. p.s. orokortzailea darabiltela gehienetan, eta norbere burua aurkezten dutenean modalizatuz egiten

dutela. Gazteek, aldiz, euren irudiaren aurkako ekintza gehiago egiten dituzte 1. p.s. eta 2. p.s. askotan jomuga ugaritarako agertzen baita. Alde horretatik esan liteke gazteek debateetan parte hartzean irudia babestu baino areago, erakutsi, haren gainean hitz egin, hari erantzun... beharra sentitzen dutela, eta horretatik direla horren ageriko komunikazioaren agertokian irudiak.

4.2. Aditz moduen erabilera

Gazte eta helduen corpusean agertzen dira kortesia estrategiekin lotura duten aditz moduak. Hauen erabilera eta maiztasuna, ordea, ezberdinak dira. Helduek aditz moduak erabili dituzte IAEak leuntzeko: baldintza, kortesiazko ahalera eta inbertsonalizazioak ugari dira. Horiekin batera 1. p.p. eta 3. p.s. erabili dira gehien. Beraz, euren burua talde jakin batean kokatuz edo orokortuz aurkeztu dute, ekintza mehatxagarriak saihestu beharrez. Adibide adierazgarriak dira ondorengoak:

Baldintza, argumentuak leunduz

90. JG? (...) *ba gure ekonomiaren bultzadarako ona izango litzateke / kalitatezko / e nekazaritza produktuak / eta hobekuntza / (...)* (GB: EKO)

Ahalera, asertzioak leundu eta orokortzeak eginez

90. JB? ...*nik uste / kontsumo / hau da / azalera handiko / e komertzioek / sekulako responsabilidadea euki dezaketela honetan / eta (...)* (GB: EKO)

Inbertsonalizazioa

96. KU *bai hori / hori hala da / burruka dago / eta bakoitzak nahi du ba merkiau saldu / eta irabazi / eta hortako eiten da / ba egin behar dan guztia / (...)/ behin gutxi gora bera probatu ezkerre gauza berri bat / baino merkiaua / ba huratxe saltzen da / jakin gabe / e / ze ondorio eukiko dittun / eta noiztik nora / nola oin lehen baino askoz kontrol gehixau daon / ba gauza hoiak agertzen dira / ezta* (GB: EKO)

Gazteen artean, berriz, ez dago goiko adibideen modukorik. Moduzko aditzak darabiltzatenean, helburua ez da IAEak leuntzea. Gehientsuenetan, argumentatzeko garaian egoera baten berri emateko (edo adibide bat emateko)

baliabideak dira; ez beraz, irudiaren arriskuaz jabeturik hura babestekoak. Aipagarria da, gainera, horrelako aditz mota gutxi erabili dela.

Adibide eta egoera bat: 3. p.p. baldintzarekin

273. *PI eta beren aitak zure aiten lagunak badira / zuk ze uste dozu / utziko dizutela joatea ala?* (HDA: GURASOAK)

Adibide eta egoera bat: 2. p.s. baldintzarekin

457. *AU zuk konfiantza eukiko zenuke / zuk seme bat eukiko bazendu eta oingo gizartia baino txarrago egongo bazan?* (HDA: GURASOAK)

Beraz, pertsona izenordainen azterketan aipatua berrestea dagokigu aditz moduekin. Helduek IAEak leuntzeko darabiltzate, eta horretarako hainbat bide hautatu dituzte. Gazteentzat, aldiz, aditz moduak ez dira IAEak saihesteko baliabide, ez baitituzte funtzio horrekin erabiltzen. Gainera, aditz molde hauek erabiltzean, ahalik eta formarik arruntena hautatzen dute.

4.3. Modalizatzaileen erabilera

Helduen eta gazteen corpusetako aditz modal nahiz modalizatzaileen adierazpide batzuk aztertu ditugu lan honetan. Bien artean bada ezberdintasun ageriko eta errepikakor bat: helduek, batez ere, IAEak leuntzeko erabili dituzte, eta gazteek kontrako efektua lortzen dute horien bitartez.

Helduen corpusean aditz modalek partaideen irudiak eta argumentuak guritzeko balioa dute, eta orokorrean, 1. p.p. eta 3. p.s.rekin uztartuak agertu dira. Zer lortzen dute horrela? Euren argumentuak edo esan-ekintzak talde gisa aurkeztea edo orokortzea, beti ere, haiei lotutako partaideen irudia babestuz. Modalizatzaileen gainean, gauza bertsua esan genezake: askotan, lokutorearen irudia babesteko edo euren argumentuak leuntzeko indarra dute modalizatzaileek. Adibide esanguratsua da ondokoa:

55. *JB ba ondo / euroa ez dakit / galdetu beharko diogu / ezta? / baina / nik uste det / orain dala aste bete edo bi aste / egon zan halako / bueno / kezka zabaldu bat edo / bueno / pixkat ixildu dala // seguru asko / beste berri batzuk izan dittugulako / baina euroaren / egoera orokorra /*

bueno ba / antzekoa da ez / kosoboko gerra hori konpondu da gutxienez // eta / nik uste det / haiek piskanaka / gorantza jo behar lukela ez // behintzat estatu batuek ez dirudi momentuz interes tasak igoko dituztenik eta / ondo samar / ondo samar / esango nuke (GB: EKO)

Gazteen corpusean, aldiz, aginte baliodun behar adizkiaren kopuru samalda da adierazgarria, eta 2. p.s.rekin ezkondata agertzen dira, gainera, ekintza gehienak. Gainerako aditz moduetan ere euren irudia eta partaideena biluzteko joera dago mina, amorrua, ezinegona eta antzekoak aditzera ematen baitituzte. Horrelakoetan ere 2. p.s. gailentzen da. Esan bezala, behar erruz erabili da IAEak gauzatzeko:

233. ?? baina zu horren kontra joan behar zara! (HDA: GURASOAK)

319. GB (...) edo zigortzen dizu eta zu izan bazara / ba / esan behar duzu / ba / ni izan naiz (zarata) (HDA: GURASOAK)

Bestalde, gazteek helduek baino askoz moldalizatzaile gutxiago erabili dituzte, eta horiek behin eta berriz errepikatu dira corpusean. Ikus ditzagun bi adibide:

10. PI ba / gurasoek gehienetan bai dutela arrazoia / baina batzutan ez / batzutan / ba / hanka sartzen dute / ta hori // baina egiten duten guztia / gure onerako da // ta (HDA: GURASOAK)

462. EA den dena / ez / baina / apur bat kontrolatu behar dizute / baina den dena ez (HDA: GURASOAK)

Azterketaren hariak lotuz zilegi da ondorioztatzea gazteen eta helduen artean badirela ezberdintasunak irudiaren lanketan: forma ezberdinak erabili dituzte, maiztasuna ez da berdintsu izatera ere iritsi eta nolakotasunean aldea ikaragarri handia da. Halaber, bereziki nabarmendu nahi dugu azterlan izan diren baliabideak elkarrekiko mendekotasunean aurkitu ditugula.

5. Ondorioak

Helduak eta gazteak –debate publikoetan trebatuak eta gutxitan arituak–, debate publikoa eta kortesia estrategiak josi ditugu azterketa honen oihalean. Estrategiak ikuspegi enuntziatibotik aurkeztu eta aztertzen ahalegindu gara, hautatutako baliabideen analisisa egin dugu, eta gazte zein helduen arteko alderaketan murgildu gara.

Azken emaitzetan argi eta garbi gelditu da testuinguruaren ezaugarriek baldintzatu dutela gazte eta helduen ekoizpenaren nolakotasuna. Egoera formala presente izateak eta denbora mugatuak eraman ditu partaide guztiak gauzatze linguistiko jakinak eraikitzen. Gaiak eta moderatzailearen lanak ere baldintzatu du partaideen ekoizpena: gazteena oso hurbileko gaia zen (“Gurasoek beti al dute arrazoa?”), eta moderatzaileak horren inguruko galdera zuzenak egiten zizkien; helduenak, aldiz, gizarte-ekonomia mailakoak ziren, eta moderatzailearen galderak orokorrak. Horrek, jakina, eragin izan du gaien inplikazio mailan, eta nabaritu egin dugu enuntziazioan eta argumentatzeko moduan: gazteek euren esperientzietatik abiatutako argumentuak zituzten, barnetik kanpora irtenak; helduek, ostera, iritziak orokortzeko ohitura handiagoa zuten. Dena dela, testuinguruaren muga hauek izan al dira bakar-bakarrik bi corpusak ezberdintzearen adierazgarri nagusiak?

Partaideen adinak ere eragin izan du baliabide aztertuen maila guztietan (nolakotasunean eta kantitatean, batez ere). Komunikazio hitzarmenaren ardatz horizontala izan da beste baldintza garrantzitsu bat: gure ondorioetako bat da gazteen gertutasun haria oso laburra izateak eragin duela ekoizpenetan.

Jakin badakigu testu-molde bakoitzak bere ezaugarri diskurtsiboak dituela, eta gure azterketa-gaia debatea izatearekin postulatu dugu debatarekin zuzenean atxikitzen zaizkion ezaugarriak topatuko ditugula corpusetan. Hala gazteenean, nola helduenean, debataren ezaugarriak topatu eta aurkeztu ditugu, beraz, biei aitortu dizkiegu debatarekin dagozkion elementu nagusiak.

Testu-moldearen ezaugarriak berdintsuak izan badira ere, gazteen eta helduen artean alde handixkoak topatu ditugu argumentazio eta enuntziatio mailan. Testu-molde beraren gainean erabilitako estrategiak ezberdinak izan dira. Zehaztu dugu helduek IAEak leuntzeko darabiltzaten estrategiak ugaria-goak eta aberatsagoak direla. Gazteek, aldiz, IAE ugari gauzatu dituzte, eta gainera, debatea aurrera joan ahala ugaritu egin dira ekintzok: ezadostasuna adierazi dute indarrez, aginduak bortizki eman dituzte, baieztapen orokortzaileak egin dituzte, zeharbide gutxiko iritziak eman dituzte, euren burua gordinki aurkeztu dute adibideetan, asertibitaterik gabeko galdera zuzenak ugariak izan dira, leporatzeak ere bai... Helduen corpusarekin alderatuz, amildegia izugarri handia da.

Nabarmendu dugu, bestalde, helduek oso kontuan hartzen dutela debatearen solaskidea –debatean parte hartzen ari dena, entzulea edo “gizartean” dagoena–, eta gazteentzat, berriz, solaskidea bera debatean bertan dagoena dela bakarrik. Horrek zertara darama hiztuna? Helduen kasuan, haien guztien irudia babesteko hamaika ahalegin egitera; gazteen egoeran, aldiz, debateko mintzaidearekin komunikazio-jokoa egitera, izan bere irudia indartuz, izan irudia erasotuz. Horregatik gailendu zaigu horren kopuru handian 2. p.s.a. Ildo horretatik, helduek hitz txandak errespetatu dituzte, debateko partaideen hitza zainduz; gazteen artean, ordea, nor baino nor ibili dira hitza zeinek lehenago eta azkarrago hartuko.

Berdin gertatu da norbere burua babestu behar edo behar ezarekin ere. Gazteek euren irudia babestu ez, biluztu egin dute. Diren moduko agertu dira, 1. p.s.ean eta 1. p.p.ean askotan: bakarrik edo talde bereko kide gisa. Euren esperientzietatik abiatu dira iritziak eman nahiz ideiak orokortzeko, eta labor ekoiztu dituzte argumentu printzipalak. Aitorpenak, etsipen edo min adierazleak trumilka topatu ditugu. Iritzia eta irudia leundu, zertarako? Horixe egin dute helduek modalizatzaile ugariren bitartez, desfokalizatzaileekin, prozedura erretorikoak erabilia, erlatibizazio eta orokortzeak nagusituz... Gure corpuseko helduek beti izan dute gogoan zein izan litekeen debatearen joan-etorriko arriskua: IAEak egitea. Horiek gauzatu aurretik, bitartean eta

ondoren ekoitzi dituzte leuntze estrategiak; emaria oparoa izan da, jardun ekoizpenak oso luzeak eta txukun antolatua.

Elkarrekintzan, ostera, agertokiko irudiak indartu, lausengatu edo argiztatu ere egin dira, nolabait esateko. Adostasun eta aldarre oneko unetan gertatu dira halakoak, oro har. Helduek bromak, balioespenak eta onarpenak egin dizkiete debaterako partaideei, eta gazteek, berriz, zenbaiten iritzien adostasuna adierazi dute. Iritzi trukearen nondik norakoan, halere, horrelako uneak ez dira izan zenbakitan handiak.

Gure corpusetako kideek euren irudia landu dute ekintza-diskurtsiboan. Ezberdin landu ere, genero berdinen berbal-di-ekintza zelarrik. Gure lanaren ondorio garrantzitsu bat da gazteek eta helduek ezberdin irudikatzen dutela irudia arriskuan jartzeko ekintza bera, eta horregatik, hain zuzen, darabiltzaitela ezberdin eta helburu ezberdinetarako baliabide batzuk edo besteak. Tesuaren gainazal linguistikoak arrunt kolore ezberdineko gelditu dira.

Nolabait esan liteke helduen irudiaren lanketa gazteena baino orekatuagoa izan dela. Izan ere, helduen corpusean irudi positiboaren eta negatiboaren adierazleak ugari eta berdintsu erabili izan baitira. Gazteen artean, ordea, irudi positiboa ez da gehiegi zaindu, testuinguru informalearen adierazleez josituta gelditu da testua eta irudi negatiboak leuntzeko baliabideak, ostera, oso urriak izan dira.

Orduan, baldin eta debata -testu-molde gisa- partaideen irudien lanetan zaintza handia eskatzen badu, zer dela eta ez dira gazteak horren irudi zainzaile leialak izan? Galdera honi bi erantzun bila liezazkiokeela iruditzen zaigu: batetik, izan liteke gazteek bestela irudikatzen dutela irudiaren lanketa komunikazio-hitzarmenean, euren arteko hartu-emanaren gertutasunak daramatela (debate honetan) irudiak mintzeko arriskurik ez sumatzera; bestetik, izan liteke kortesia estrategia hauen beharraz eta erabileraz oraindik ez jabetu izana, eredurik jaso ez izana, irakatsi ez izana.

Hizkuntzaren irakaskuntza eta didaktikari begira, aberasgarri litzateke, agian, gazteei debateran (baita beste berbal-di-ekintzetan ere) irudia nola lan-

tzen den irakastea. Ereduak erakutsi eta trebetasunak landuz gazteak, berriz ere, debate publikoan jarriko balira sumatuko al genuke aldaketarik? Horra hor, hurrengo baterako ikerketa lan bat.

Azkenik, berretsi dugu geure lanean aztertu diren kortesia baliabideak elkar-mendekotasunean agertu direla. Bestela esateko, baliabide aztertuen balio edo funtzioak elkarren lotura zuzenean topatu ditugu: IAEak leuntzeko izenordain jakinen ondoan aditz mota eta modalizazio jakinak jaso ditugu. Konturatu gara euren artean badela balizko harreman bat, eta aurrera begira garrantzitsua litzateke elkar-mendekotasunaren sokari tira egitea (ahozko edo idatzizko) testu-moldeen azterketan sakontzeko.

Gure lanaren azken hondarretan, ezin dugu ukatu gure azterketa xumea izan ez denik. Aurrera begira, interesgarria litzateke corpus gehiago hartuta emaitzak berdinak ote diren aztertzea. Beharrezkoa da, horrez gain, aztertu gabe gelditu diren kortesia estrategiek berbaldi-ekintzetan nola jokatzen duten jakitea. Aberatsa litzateke, gainera, testu genero eta adin-talde ezberdinak alderatzea. Zenbat hutsune, hainbat betekizun ditu kortesia estrategien unibertsoak.

Bibliografia

AUTHIER, J. 1995, *Ces mots qui ne vont pas de soi: boucle réflexive et non-coïncidence du dire*, Larousse, Paris.

BAJTÍN, M.M. 1929, *Estética de la creación verbal*, Siglo XXI, Mexiko. 1982.

BENVENISTE, E. 1966, *Problemas de lingüística general I*, Siglo XXI, Mexiko. 1971.

BIGAS, M. eta CORREIG, M. 2000, *Didáctica de la lengua en la educación infantil*, Síntesis educación, Madril.

BRONCKART, J. P. 1996, *Activité langagière, textes et discours. Pour un interactionisme socio-discursif*, Delachaux et Niestlé, Laussane.

BROWN P. eta LEVINSON, S.C. 1978, «Universals in language use: Politeness phenomena», in E. Goody (arg.), *Questions and politeness. Strategies in social interaction*, Cambridge University Press, Cambridge, 56-289.

BROWN P. eta LEVINSON, S.C. 1987, *Politeness. Some Universals of Language Use*, Cambridge University Press, Cambridge.

BÜHLER, K. 1934, *Teoría del lenguaje*, Alianza Editorial, Madril. 1985.

CALSAMIGLIA, H. eta beste 1997, *La parla com espectacle. Estudi d'un debat de televisiu*, Universitat Autònoma de Barcelona, Bartzelona.

CALSAMIGLIA, H. eta TUSÓN, A. 2007, *Las cosas del decir. Manual de análisis del discurso*, Ariel Lingüística, Bartzelona.

CERVONI, J. 1987, *L'enonciation*, Presses Universitaires de France, Paris.

DUCROT, O. 1980b, *Les mots du discours*, Minuit, Paris.

DURANTI, A. 1997, *Antropología lingüística*, Cambridge University Press, Madril. 2000

GARFINKEL, H. 1964, «Studies on the Routine Grounds of Everyday Activities», in D. Sudnow (arg.), *Studies in Social interaction*, The Free Press, New York, 1-30.

GARRO, E. 2007, *Jendaurreko debateak euskaraz. Diskurtso erreferituaren azterketa*, EHU, Gasteiz.

GOFFMAN, E. 1959, *La presentación de la persona en la vida cotidiana*, Amorrortu-Murgia, Madril. 1987.

GOFFMAN, E. 1967, *Ritual de la interacción. Ensayos sobre el comportamiento cara a cara*, Tiempo Contemporáneo, Buenos Aires. 1970.

GOFFMAN, E. 1971, *Relaciones en público*, Alianza, Madril. 1979.

GRICE, P. 1967, *Logic and Conversation*, Harvard University, William James Lectures, Harvard.

GUMPERZ, J. eta HYMES, D.H. 1964, *The Ethnography of Communication*, in *American anthropologist*, 66. bol., 6. zk., 2 zatia.

HAVEKATE, H. 1994, *La cortesía verbal. Estudio pragmalingüístico*, Gredos, Madril.

HERNANDEZ, C. 1995, «Deixis social y cortesía en textos científicos: un estudio contrastivo», *Verba*, 22 (1995) 477-500.

IDIAZABAL, I. eta LARRINGAN L.M. 2003, «Las estrategias de imagen en los debates. Una insuficiencia pragmático-discursiva de adolescentes entrenados», in G. Luque, A. Bueno eta G. tejada (arg.) *Las lenguas en un mundo global. Languages in a global World. Actas del XX Congreso anual de la Asociación Española de Lingüística Aplicada*, Jaen, AESLA & Universidad de Jaen, 3743.

IDIAZABAL, I. eta LARRINGAN, L.M. 2001, (argitaratzeke), «Ahozko euskara formala eta haren egitura sozio-diskurtsiboa: Debatea», in V. *Euskal Soziologia Kongresuaren aktak*, Bilbo.

JAKOBSON, R. 1960, «Lingüística y poética», in *Ensayos de lingüística general*, Ariel, Bartzelona, 347-395. 1984.

KERBRAT-ORECCHIONI, C. 1980b, *La enunciación. De la subjetividad en el lenguaje*. Hachette, Buenos Aires. 1986.

KERBRAT-ORECCHIONI, C. 1992, *Les interacciones verbales*, (II. liburukia), Armand Colin, Paris.

KERBRAT-ORECCHIONI, C. 1996, *La conversation*, Seuil, Paris.

KERBRAT-ORECCHIONI, C. 2004, «¿Es universal la cortesía?», in Bravo eta Briz (arg.), *Pragmática sociocultural: estudios sobre el discurso de cortesía en español*, Ariel Lingüística, Bartzelona, 39-53.

KERBRAT-ORECCHIONI, C. 2005, *Le discours en interaction*, Armand Colin, Paris.

LAKOFF, R. 1973, «The logic of politeness; or minding your p's and q's», in *Papers from the ninth regional meeting of the Chicago Linguistic Society*, University of Chicago, Chicago, 292-305. 1983.

LARRINGAN, L.M. 2002, «Debate con jóvenes: introducción, tema y tarea», *Textos de didáctica de la lengua y la literatura*, 29 (2002) 21-31.

LEECH, G.N. 1983, *Principios de pragmática*, Universidad de la Rioja, Logroño. Felipe Alcantararen itzulpena, oharrak eta hitzaurrea. 1997.

MATSUMOTO, Y. 1989, «Politeness and conversation universals: Observation from Japanese», *Multilingua*, 8, 2/3 (1989) 207-222.

SEARLE, J. R. 1969, *Actos de habla*, Cátedra, Madril. 1986.

SIFIANOU, M. 1992, *Politeness phenomena in England and Greece: A cross-cultural perspective*, Clarendon Press, Oxford.

VION, R. 1992, *La communication verbale. Analyse des interactions*, Hachette, Paris.

WITTGENSTEIN, L. 1953, *Investigaciones filosóficas*, Crítica, Bartzelona. 1988.